

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE

Alkotmánybíróság

Budapest
Donáti u. 35-45.
1015

Tisztelt Alkotmánybíróság!

Ügyszám: Előadó:	
ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG	
Ügyszám: 11/299-O/2013	
Érkezett: 2013 FEBR 21.	
Példány: 1	Kezelőiroda:
Melléklet: db	P-1

AJB-8476/2012
dr. Berkes Lilla
dr. Csink Lóránt

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 2. § (3) bekezdésében biztosított jogkörömnél fogva

indítványozom,

hogy az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 24. § (2) bekezdése alapján az Alkotmánybíróság vizsgálja meg, és az Abtv. 41. § (1) bekezdésében biztosított jogkörében semmisítse meg a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Ptké.) 37. § (1) bekezdésének „*vagy szerzői jogi oltalom alá eső más tevékenységért*” szövegrészét, továbbá a szoros tárgyi összefüggés miatt önmagában nem alkalmazható ugyanezen szakasz (2) bekezdését, mert a támadott rendelkezések álláspontom szerint ellentétesek

- az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésével (jogállamiság elve és a jogbiztonság követelménye), továbbá
- az Alaptörvény M) cikk (1) bekezdésével (a vállalkozás szabadsága).

Indokolás

1. Az Ajbt. 2. § (3) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa kezdeményezheti a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangjának felülvizsgálatát az Alkotmánybíróságnál. Az Abtv. 24. § (2) bekezdése rögzíti, hogy az Alkotmánybíróság a jogszabály Alaptörvénnyel való összhangját az alapvető jogok biztosának határozott kérelmet tartalmazó indítványa alapján akkor vizsgálja, ha az alapvető jogok biztosának álláspontja szerint a jogszabály alaptörvény-ellenessége fennáll. Az Abtv. 41. § (1) bekezdése szerint, ha az Alkotmánybíróság a 24-26. § szerinti eljárásában a hatályos jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés alaptörvény-ellenességét megállapítja, a jogszabályt vagy jogszabályi rendelkezést teljesen vagy részben megsemmisíti.

2. Egy fogvatartott fordult panasszal Hivatalomhoz, kifogásolva, hogy elítéltként nem kérhet a nyilatkozataiért ellenértéket.

Az egyes büntető vonatkozású törvények módosításáról szóló 2011. évi CL. törvény 1. §-a módosította a Ptké.-t a kifogásolt rendelkezéssel:

„37. § (1) A jogerősen elítélt által elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban, sajtótermékben, médiaszolgáltatásban vagy kiadványban való megjelenés céljából tett nyilatkozatért vagy szerzői jogi oltalom alá eső más tevékenységért vagyoni előny nem

köthető ki a jogerősen elítélt vagy rá tekintettel más személy javára mindaddig, amíg az elítélt a büntetett előléthez fűződő hátrányok alól nem mentesül. Az ezzel ellentétes megállapodás semmis.

(2) Az ügyész keresete alapján az állam javára kell megítélni az (1) bekezdés szerinti semmis megállapodás alapján

a) szolgáltatott és a szolgáltatást nyújtó félnek visszajáró vagy

b) a már nyújtott szolgáltatásért kikötött, de még nem teljesített vagyoni előnyt."

A rendelkezéshez fűzött miniszteri indokolás szerint a szabályozás célja a közérdek védelme, annak megakadályozása, hogy az általa elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban tett nyilatkozatból a jogerősen elítéltnak vagy rá tekintettel harmadik személynek anyagi haszna származzon.

A jogalkotó álláspontja szerint a sajtóban és a médiában, illetve a nyilvánosság más fórumain egyre gyakrabban jelennek meg olyan ellenszolgáltatás fejében tett nyilatkozatok, amelyeket elítéltek adnak az általuk elkövetett bűncselekménnyel összefüggésben, mely nyilatkozatok a sajtótermékek, illetve médiaszolgáltatások vagy egyéb kiadványok útján a társadalom széles rétegeihez eljutnak és olyan üzenetet is hordozhatnak magukban, hogy a bűncselekmény elkövetéséről tett nyilatkozat érték, hiszen ellenszolgáltatás jár érte a médiaszolgáltatást, illetve sajtóterméket vagy kiadványt előállító részéről. Mindezeket túl az említett orgánumok alkalmasak arra is, hogy az érintettet hírnévhez juttassák, vagy cselekedetét olyan színben tüntessék fel, amely a közvéleményt az igazságszolgáltatás által megállapított tényektől eltérő állítások útján kedvezőtlenül, közérdeket sértő módon befolyásolja mind a bűnelkövetés és a bűnelkövető társadalmi megítélése, mind az igazságszolgáltatás tevékenységének értékelése tekintetében. Tekintettel arra, hogy a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásának feltételei a törvény indokolása szerint sem állnak fenn, az államnak nincs lehetősége ezen nyilatkozatok, illetve egyéb tevékenységek megakadályozására, de arra lehetőség van, hogy anyagi haszna ezekből se az elítéltnak, se rá való tekintettel más személynek ne származzon. Az ilyen jellegű megállapodásokat a jogalkotó semmisnek nyilvánítja, és lehetőséget biztosít az ügyész számára, hogy keresetet nyújtson be és abban kérje az ellenszolgáltatás állam javára történő megítélését. Az indokolás szerint az ellenszolgáltatást a bíróság az ügyész keresete alapján köteles az állam javára megítélni.

3. A szabályozás egyértelmű célja az, hogy a bűncselekményt elkövető ne profitáljon még médiaszereplés révén sem az elkövetett bűncselekményből. Arra nincs lehetőség, hogy az állam megakadályozza azt, hogy kinyilvánítsa az érintett a véleményét, az anyagi hasznot azonban elvonja tőle, bírósági eljárás révén.

Ehhez hasonló szabályozás az Amerikai Egyesült Államok egyes tagállamaiban található, ahol az ún. Sam fia törvények célja megakadályozni ugyanezt. „Sam fia” egy a New York lakosságát 1976-77-ben rettegésben tartó sorozatgyilkos, aki jelenleg jogerős büntetését tölti. A „Sam fia” utáni hajsza annakidején óriási nyilvánosságot kapott, és mire sikerült az elkövetőt azonosítani, a történet óriási vagyoni értékkel bírt. Jelenleg a különféle cikkek, nyilatkozatok, könyvek, illetve filmek révén az elkövető mintegy 200.000 dollár értékű vagyont szerzett, miközben az áldozatok és családjaik kompenzáció nélkül maradtak. Az esetből tanulva az Egyesült Államok több tagállamában is törvényt fogadtak el annak érdekében, hogy az így szerzett vagyon elsődlegesen az áldozatok veszteségét és szenvedését legyen hivatott enyhíteni.

Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság e törvények közül elsőként a New York államban elfogadottat vizsgálta, az ún. Simon & Schuster, Inc. v. Members of the New York State Crime Victims Board et al. ügyben [502 U. S. 105 (1991)], amellyel kapcsolatban az 1991 októberében született ítéletében megállapította, hogy a szabályozás ellentétes az Első Kiegészítéssel („A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy a vallás szabad

gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot; nem csorbítja a népnek a békés gyülekezéshez való jogát, valamint azt, hogy a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.”). A testület megállapította, hogy a szabályozás pénzügyi terhet ró az érintettekre a nyilatkozatuk tartalma alapján. A korlátozásnak ahhoz, hogy az alkotmányos legyen, igazolnia kell, hogy kényszerítő állami érdek állt fenn, továbbá szűken szabottnak kell lennie. Kényszerítő állami érdekként ismerték el az áldozatok kompenzálását, továbbá azt is, hogy az elkövetők ne húzassanak hasznot a bűncselekményükből. Ugyanakkor túl széleskörűnek ítélte a kísérletet a sértettek jogainak védelmére, túl tág volt ugyanis a személyi körben: nemcsak az elkövetőkre terjedt ki, hanem arra is, aki önként és felelőssége teljes tudatában elismerte a bűncselekményben való részvételt, de nem ítélték el, illetve olyan művekre is alkalmazták, ahol a bűncselekmény megemlézése csak érintőleges vagy eshetőleges volt. Mindezek miatt a szabályozás nem felelt meg a szűkre szabottság kritériumának.

4. Magyarországon a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) számos esetét sorolja fel a semmis szerződéseknek. A Ptk. alapján semmisnek tekinthetők a jogképességet korlátozó, jogszabályba, nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütköző szerződések, az uzsorás szerződés stb. E kört egészítette ki 2012. január 1-jétől a jelen indítványban támadott szabályozás.

A Ptk. 234. § (1) bekezdése szerint a semmis szerződés érvénytelenségére – ha a törvény kivételt nem tesz – bárki határidő nélkül hivatkozhat. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség, rögtön biztosított a lehetőség az ügyész számára a keresetindításra, akár a szerződés teljesezésbe menetele nélkül is (pl. a pénzösszeg átadása már megtörtént, de a nyilatkozattétel még nem).

A Ptké.-ben lefektetett szabályozás személyi hatálya egyik oldalon kiterjed a jogerősen elítélte, illetve rá való tekintettel más személyre, a másik oldalon pedig gyakorlatilag bárki másra, aki lehetővé teszi számára a sajtótermékben, médiaszolgáltatásban vagy kiadványban való megjelenést. Az időbeli hatály a büntetett előlethez fűződő hátrányok alóli mentesülésig tart. A tárgyi hatály kiterjed a bűncselekménnyel kapcsolatban tett nyilatkozatra, vagy „*szerzői jogi oltalom alá eső más tevékenységre*”.

A sajtótermék, médiaszolgáltatás, illetve kiadvány fogalma kapcsán a törvény nem, csak az indokolás nevesíti, hogy e fogalmak a médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvényben (a továbbiakban: Mttv.) foglaltakkal egyező fogalmak. Eszerint tehát:

„203. § (...)

22. Kiadvány:

a) *könyv nyomtatott vagy elektronikus formában, lemezen, kazettán, más fizikai hordozón; online és letölthető könyv;*

b) *sajtótermék nyomtatott vagy elektronikus formában; online és letölthető időszaki kiadvány;*

c) *egyéb nyomtatott anyag (címtár, névtár, grafikát, rajzot vagy fotót tartalmazó kiadvány, térkép; röplap; nyomtatott képeslap, üdvözlő- és más hasonló kártya; nyomtatott kép, minta, fénykép; nyomtatott naptár; nyomtatott üzleti reklámanyag, katalógus, prospektus, reklámposzter és hasonló; egyéb szöveges kiadvány) ide nem értve: nyomtatott öntapadó papír (matrica), postai, jövedéki, illeték- stb. bélyeg, bélyegnyomott papír, csekk, bankjegy, részvény, értékcikk, kötvény, okirat és hasonló;*

d) *film-, video-, televízióműsor-készítés termékei (nyilvános közlésre szánt film filmszalagon, videokazettán, -lemezen, más fizikai hordozón; letölthető film, videó);*

e) *hangfelvétel (nyilvános közlésre szánt, műsoros hangszalag, hanglemez, letölthető hangtartalom);*

f) *zenemű (nyomtatott zenemű, zenemű elektronikus formában, letölthető zenemű)*

40. Médiaszolgáltatás: az Európai Unió működéséről szóló szerződés 56. és 57. cikkében meghatározott, önálló, üzletszerűen - rendszeresen, nyereség elérése érdekében, gazdasági kockázatvállalás mellett - végzett gazdasági szolgáltatás, amelyért egy médiaszolgáltató szerkesztői felelősséget visel, amelynek elsődleges célja műsorszámoknak tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából a nyilvánossághoz való eljuttatása valamely elektronikus hírközlő hálózaton keresztül.

60. Sajtótermék: a napilap és más időszaki lap egyes számai, valamint az internetes újság vagy hírportál, amelyet gazdasági szolgáltatásként nyújtanak, amelynek tartalmáért valamely természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság szerkesztői felelősséget visel, és amelynek elsődleges célja szövegből, illetve képekből álló tartalmaknak a nyilvánossághoz való eljuttatása tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából, nyomtatott formátumban vagy valamely elektronikus hírközlő hálózaton keresztül. A szerkesztői felelősség a médiatartalom kiválasztása és összeállítása során megvalósuló tényleges ellenőrzésért való felelősséget jelenti, és nem eredményez szükségszerűen jogi felelősséget a sajtótermék tekintetében. Gazdasági szolgáltatás az önálló, üzletszerűen - rendszeresen, nyereség elérése érdekében, gazdasági kockázatvállalás mellett - végzett szolgáltatás."

A nyilatkozaton túl a rendelkezés hatálya alá tartozik minden „szerzői jogi oltalom alá eső más tevékenység”. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. §-a alapján szerzői jogi védelem hatálya alá tartozik az irodalom, a tudomány és művészet minden alkotása, például az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű, a nyilvánosan tartott beszéd, a színmű, a filmmű, vagy éppen a rajzolás is. A védelem ugyanakkor nem a tevékenységet, hanem magát az alkotást illeti meg, ezért ez a megfogalmazás pontatlan.

5. A következőket alkotmánybírósági gyakorlat alapján a vállalkozáshoz való jog legszűkebb értelemben valamely foglalkozás szabad megválasztását, valamint annak gyakorlását, a vállalkozásra irányuló tevékenység folytatását jelenti.

A vállalkozás szabadsága gazdasági alapjog, amely szorosan kapcsolódik a társadalom gazdasági berendezkedéséhez. Ezt támasztja alá az Alaptörvény rendszertani értelmezése is, amely a vállalkozás szabadságát nem az egyes alapjogok, hanem az ország társadalmi-gazdasági rendjét meghatározó „Alapvetés” M) cikkében rögzíti.

A magántulajdont elismerő jogállamban valamely munkavégzésre irányuló tevékenységért járó ellenszolgáltatás csak kivételes esetben, különös indokok alapján vonható el. A vállalkozáshoz való jog rendszertani elhelyezkedése (annak gazdasági jellege) azt indokolja, hogy nem csupán a tevékenység végzését korlátozó jogszabály alkotmányosságát kell az alapjog-korlátozás általános tesztje alapján megítélni, hanem azon jogszabályét is, amely korlátozza a vállalkozási tevékenység ellenértékének (mint munkával szerzett jövedelemnek) a kikötését, illetve megfizetését. Nyilvánvalóan korlátozná a vállalkozáshoz való jogot, ha jogszabály általánosan megtiltaná egyes szakmákban az ellenérték megfizetését, és ezáltal csak az ingyenesen folytatott vállalkozási tevékenységet tenné lehetővé. Ez az értelmezés áll összhangban az Alaptörvény M) cikk (1) bekezdésével, amely szerint „Magyarország gazdasága az értékkeremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik”.

A fentiek alapján a Ptké. azon rendelkezése, amely nem teszi lehetővé egyes esetekben a szerzői jogdíj (mint vállalkozási tevékenységért járó ellenszolgáltatás) kifizetését, érinti a vállalkozás szabadságát. Ezért alkotmányosságát az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése alapján kell elbírálni. Ennek keretében pedig vizsgálni kell, hogy az alapjogot korlátozó szabálynak van-e legitim célja, illetve hogy a korlátozás szükséges és arányos-e.

6. A magyar jogrendszer az elítéléshez kapcsolódó számos, büntetőjogon kívüli jogkövetkezményt ismer, ide tartozik például a passzív választójog kizárása a

szabadságvesztés büntetés töltése folyamán, a magánnyomozói tevékenység gyakorlásából, a fegyverhez jutásból való, meghatározott ideig tartó kizárás stb. Az ilyen típusú korlátozások tipikus indoka a mögöttes élethelyzet, illetve a közbiztonság védelme [Vö.: 144/2008. (XI. 16.) AB határozat, 720/B/1997. AB határozat]. Jelen korlátozáshoz hasonlóak a Ptk. 602. §-ában szabályozott öröklésre való érdemtelenység esetei is.

Már a Ptké. módosítását megelőzően is lett volna ugyan lehetőség fellépni a Ptk. nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütköző szerződésekre vonatkozó szabályozásának alkalmazásával, azonban ennek nem épült ki gyakorlata. Az, hogy a jogalkotó speciális szabályként megalkotta a fentieket, önmagában a szabályozást nem teszi indokolatlanná.

A szükségesség oldalát tekintve az Alkotmánybíróság a 801/B/2002. AB határozatában kimondta, hogy „a jó erkölcs mint magánjogi kategória áttételesen kapcsolódik a közerkölcshez. A közerkölcs védelmének a szükségességét a legfontosabb nemzetközi emberi jogi dokumentumok kivétel nélkül elismerik. E dokumentumok biztosítják továbbá a nemzeti jogrendszerek számára a közerkölcs – és ezzel összefüggésben a közrend – védelméhez szükséges alkotmányos, törvényi és más jogszabályi rendelkezések megalkotásának és alkalmazásának a lehetőségét. (...) Az erkölcsi rend védelmére (megerősítésére) hivatott jogi korlátozások lehetőségét a nemzetközi egyezményeken kívül – azokkal összhangban – az Emberi Jogok Európai Bíróságának (...) joggyakorlata és a magyar Alkotmánybíróság határozatai [21/1996. (V. 17.) AB határozat, ABH 1996, 74, 83.; 20/1997. (III. 19.) AB határozat, ABH 1997, 85, 92.] is megerősítik. (...) A jogszabályok (...) nem határozzák meg sem a közerkölcs, sem a jó erkölcs fogalmát, ezek tartalmának konkretizálását az eseti jogalkalmazásra bízzák. A jó erkölcsbe ütközés tilalma olyan nyitott, az absztrakció magas szintjén megfogalmazott generálklauzulának tekinthető, amely nem bizonyos, meghatározott magatartásokat tilt vagy tesz kötelezővé. Természete szerint a magánjogi szabadság (privátautonómia) morális határát jelöli ki, és azon belül a jogalanyok magatartását, döntéseik irányát és tartalmát kívánja befolyásolni.” (ABH 2008, 1899.)

A 31/1998. (VI. 25.) AB határozat szerint a jóerkölcsbe ütközés tilalma az egész jogrendszerben érvényre jut. Ez az általános érvény pedig közvetlenül a jogállamiság elvéből vezethető le. [ABH 1998, 240, 244.]

Az, hogy a jogalkotó erkölcsi megfontolásból meg kívánja akadályozni az elítélt bűnelkövetőket abban, hogy a büntetőjogilag üldözött tetteikből nyilatkozattétel és más, szerzői jogi védelem alá eső műveik kapcsán vagyoni előnyhöz jussanak, a fentiekre való tekintettel nem minősül eleve Alaptörvény-ellenesnek, a közerkölcs ilyen módon való érvényre juttatása ugyanis megfelel a jogállamiság követelményrendszerének, és alapul szolgálhat egyes alapjogok korlátozásának.

A fentiektől függetlenül meg kell jegyezni ugyanakkor azt is, hogy a közerkölcs védelmén túl egy ilyen jellegű szabályozás mögött legitim indokként megjelenhetne a sértettek kártérítése is, jelen szabályozás azonban inkább az állam javára való megítélést ír elő.

Vizsgálni kell ezt követően a korlátozás arányosságát, illetve azzal együtt a normavilágosság követelményének való megfelelését is. A normavilágosság követelménye ugyanis az alapjoggal való összefüggés miatt különös jelentőséggel bír [873/B/2008. AB határozat].

Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott, hogy a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság az állam kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára [9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 59, 65.]. A jogszabály szövegének „értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető” normatartalommal kell rendelkeznie [26/1992. (IV. 30.) AB határozat, ABH 1992, 135, 142.], „alkotmányellenesség nyilvánítható az a szabály, amely értelmezhetetlen voltánál fogva teremt jogbizonytalanságot,

mert hatását tekintve nem kiszámítható és címzettjei számára előre nem látható” [42/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997, 299, 301.].

A 184/2010. (X. 28.) AB határozat a magánszemélyek egyes jövedelmeinek különadója kapcsán kiemelte, hogy a normavilágosság és a jogbiztonság követelménye megköveteli az erkölcsi jellegű fogalmak alkalmazása esetén annak meghatározását, hogy „a jövedelem juttatása milyen esetekben tekinthető jó erkölcsbe ütköző módon juttatottnak még akkor is, ha ennek tartalmi elemeit igen nehéz normatív módon törvényben felsorolni”. [ABH 2010, 900, 910.].

Ennek analógiájára megállapítható, hogy a normavilágosság és a jogbiztonság követelményének érvényesülése érdekében szükséges annak meghatározása, hogy az elítélt pontosan milyen jellegű és tartalmú cselekményeire terjed ki a jogkorlátozás. Jelen esetben azonban ez a követelmény nem teljesül, a korlátozás rendkívül tág körben, ráadásul pontosan meg nem állapítható tartalommal érvényesül, az alábbiak miatt.

A Ptké.-ben foglalt korlátozás tárgyát tekintve a nyilatkozattól kezdve a könyvön és dokumentumfilmen át a fotózásig stb. alkalmazandó, magában foglal minden olyan szellemi alkotást, amelynek valamilyen köze van az elítélthez, illetve tettehez. A szabályozást áttekintve megállapítható, hogy az érintett tevékenységek, szellemi alkotások köre nem határozható meg pontosan, továbbá a korlátozás nem tesz különbséget a tartalom alapján, nincs tekintettel arra, hogy az elítélt tanúsíthat megbánást is e művekben, szolgálhat a tudomány szempontjából is hasznos információkkal, illetve művében az általa elkövetett cselekmény akár marginális szerepet is betölthet, említés szintjén megjelenve. Nem egyértelmű az sem, hogy ha az elítélt saját tapasztalatait felhasználva ír egy félig fikciós művet, részesedhet-e a hasznából, illetve irányadó-e a szabályozás például a tényfeltáró jellegű művekre. Hasonlóan bizonytalan az is, ha az adott alkotás nem magát a bűncselekmény elkövetését taglalja, ám valószínűsíthetően ez a cselekmény „inspirálta” a szerzőt.

7. Tekintettel arra, hogy a Ptké. 37. § (1) bekezdésében foglaltak aránytalanul korlátozzák a vállalkozás szabadságát, továbbá ellentétesek a normavilágosság követelményével, ezáltal pedig a jogbiztonsághoz fűződő alapvető joggal, indítványozom a Ptké. 37. § (1) bekezdés „*vagy szerzői jogi oltalom alá eső más tevékenységért*” szövegrészának, és az ezzel való szoros tartalmi összefüggés miatt ugyanezen szakasz (2) bekezdésében foglaltak megsemmisítését.

Budapest, 2013. 02. 21.

Prof. Dr. Szabó Máté